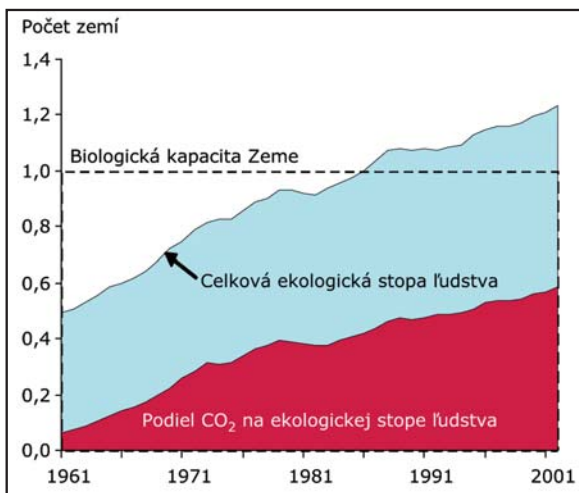

Sledovanie európskej ekologickej stopy

Vplyv Európy na biodiverzitu sa rozširuje ďalej za jej hranice. Používame materiály z druhého konca sveta na to, aby sme sa nasýtili, oblekali, bývali a vozili. A náš odpad sa rozširuje po celom svete - vetrom a morskými prúdmi. Vysoká spotreba na obyvateľa a tvorba odpadov v Európe značia, že sa jej vplyv na ekosystémy pociťuje poriadne ďalej za jej vlastnými hranicami. Jedným zo spôsobov, ako to postihnúť, je „ekologická stopa“ - nástroj hodnotenia, koľko ekologickej kapacity Zeme využívame na pestovanie potravín a vlákien, zneškodňovanie odpadu, vytváranie priestoru pre mestá a infraštruktúry a poskytovanie ďalších ekologickej služieb, ako napríklad sekvestrácia znečistenia oxidom uhľíkovým. Spolu s ďalšími organizáciami ho vypracovala WWF, svetová organizácia zameraná na ochranu prírody, Global Footprint Network (Globálna sieť zaoberajúca sa ekologickou stopou).

Podľa týchto hodnotení bola globálna ekologická stopa ľudstva 2,5-krát vyššia v roku 2002 ako v roku 1961. Zdroje našej planéty využívame nadmerne o viac ako 20 % (pozri graf).

Ekologický presah (1961 – 2002)

Zdroj: Global Footprint Network, 2004

Ekologická stopa sa obvykle meria v hektároch pôdy a produktívneho mora na zabezpečenie tovarov a ekologických služieb obyvateľom krajiny. Toto sa potom môže porovnať so skutočným územím, ktoré je k dispozícii, biokapacitou planéty. Podľa týchto výpočtov je biokapacita planéty, ktorá je k dispozícii, medzi 1,5 a 2 hektármi na osobu, i keď menej ako polovica sveta žije na tejto úrovni.

Obyvatelia Severnej Ameriky potrebujú okolo 9 hektárov na zachovanie svojho životného štýlu, obyvatelia západnej Európy 5 hektárov, strednej a východnej Európy 3,5 hektárov a obyvatelia Latinskej Ameriky 3 hektáre. Podiel EÚ na svetovej ekologickej stope je viac ako dvojnásobne vyšší ako jej podiel na celosvetovej populácii. Tieto výpočty sú iba hrubými výpočtami a dá sa o nich diskutovať. Napriek tomu však môžu poslúžiť ako výstraha, aby sme si uvedomili, ako hospodárime so zdrojmi a ekologickými službami našej planéty, na ktoré sme odkázaní a ako sa na nich podieľame. Niektoré krajiny z dôvodu nízkej hustoty obyvateľstva môžu odôvodnene tvrdiť, že aj keď spotrebujú viac, ako je ich podiel na zdrojoch

planéty, prispievajú väčšou mierou. Ale nie je tomu tak v prípade Európy. Kontinent si vyrába veľký ekologický deficit v porovnaní so zvyškom sveta. Rozdiel medzi ekologickou stopou Európy a jej domácou biologicky produktívnou kapacitou je obrovský a zväčšuje sa.

V roku 1961 globálna ekologická stopa EÚ-25 bola okolo 3 hektáre na osobu, čo sa v podstate rovnalo biokapacite kontinentu. Do roku 2001 sa globálna ekologická stopa Európy zvýšila na viac ako dvojnásobok jej vnútornej biokapacity. Fakticky sú potrebné dva kontinenty s veľkosťou a úrodnosťou dnešnej Európy na to, aby si kontinent zachoval spôsob života, na ktorý je zvyknutý. Európa to dosahuje tým, že využíva svoje bohatstvo na dovoz biokapacity iných. Skutočne, Európa vyváža mnohé svoje environmentálne problémy tak, že kupuje výrobky, na vytvorenie ktorých sa spotrebuje prírodný kapitál inde na svete, vrátane chudobného rozvojového sveta.

Ekologická stopa Európy cez celú planétu

Ako vlastne rastie ekologická stopa Európy a aký to má vplyv na zvyšok planéty? Európsky dopyt po rybách je názorným príkladom. Ryby sú posledným voľne žijúcim zdrojom živočíšnych bielkovín, ktorý má Európa k dispozícii na svojom území a mimo neho. Dopyt sa zvyšuje, a preto je väčšina rybolovných oblastí Európy nadmerne vylovená. Napriek rastúcej produkcii rýb z akvakultúry sa Európa stále viac obracia na cudzie vody, aby zachovala dodávky. V roku 1990 EÚ-15 doviezla približne 6,8 miliónov ton rybných produktov; do roku 2003 sa to zvýšilo o takmer 40 % na 9,4 milióna ton.

Flotily EÚ pôsobia v teritoriálnych vodách 26 cudzích krajín, kde si EÚ dohodla prístup. Polovicu z nich tvorí Afrika. Aj keď sú dohody otvorené a zákonné a obsahujú klauzuly o trvalo udržateľnom rybolove, kritizuje sa, že najmä v Afrike niektoré flotily EÚ znižujú zásoby rýb a pripravujú miestnych rybárov, ktorí si tým zarábajú na živobytie, o ich tradičné úlovy.

Európa dováža aj obrovské množstvá kreviet. Väčšina kreviet v medzinárodnom obchode sú produktom akvakultúry, takže priama strata na populáciách voľne žijúcich kreviet je malá. Ale predovšetkým v Ázii chovatelia kreviet budujú svoje rybníky tak, že vyklúčia pobrežné mangrovnikové lesy. Zvýšenie chovu kreviet za posledné dve desaťročia je hlavnou príčinou zničenia okolo jednej štvrtiny mangrovníkov, ktoré sa nachádzajú

Analýza ekologickej stopy Európy

Zoznam „top 20“ krajín na celom svete s najväčšou ekologickou stopou vedú Spojené arabské emiráty, USA, Kuvajt a Austrália. Ale aj európske krajiny majú silné zastúpenie. Medzi európske krajiny s najväčšou ekologickou stopou podľa výpočtov WWF patrí Švédsko a Fínsko, obidve krajiny s približne 7 hektármi na osobu. Sú na piatom a šiestom mieste. Celkovo európskym krajinám patrí viac ako polovica z 20 popredných miest. Ekologickú stopu Európy v iných krajinách tvoria čiastočne dovozy celého radu plodín, ako napríklad káva, čaj, banány a iné ovocie, sója a palmový olej, drevo a ryby. Samotné emisie oxidu uhličitého zo spaľovania fosilných palív zodpovedajú za polovicu celkovej ekologickej stopy Európy. Niektoré krajiny začali oddeľovať hospodársky rast od svojej ekologickej stopy. Jednou z nich je Nemecko, ktoré nezvyšilo svoju ekologickú stopu približne od roku 1980, aj keď je naďalej dvakrát väčšia, ako je biokapacita krajiny. Mnoho z toho sa dosiahlo znížením spaľovania uhlia a znížením ekologickej stopy z kyslých dažďov a emisii CO₂. Ekologická stopa Poľska prudko poklesla po rozpade bývalého Sovietskeho zväzu, ale nezväčšila sa po obnove hospodárstva, pravdepodobne v dôsledku zastavenia výroby vo väčšine odvetví ťažkého priemyslu. Naopak ekologicke stopy Francúzska a Grécka naďalej rastú.

na svete. Mangrovniky sú jedným z tropických lesných ekosystémov s najväčšou biodiverzitou. Poskytujú aj iné ekologické služby. Prilivová vlna v Ázii v roku 2004 ukázala, akú úlohu zohrávajú pri ochrane proti búrkam a prilivovým vlnám. Oblasti Indie a susedných krajín, ktoré vyklúčili svoje mangrovniky kvôli chovu kreviet, utrpeli vo všeobecnosti väčšie škody v dôsledku prilivovej vlny ako tie, na ktorých sa ešte nachádzajú mangrovniky, lebo mangrovniky poskytujú nárazníkovú zónu proti smrtiacej prilivovej vlny.

Drevo je ďalším rozhodujúcim prírodným zdrojom, ktorý sa vo veľkej miere vyváža do Európy, často z chudobných rozvojových krajín, kde sa udržateľnosť obchodu často spochybňuje. Aj keď európske krajiny produkujú

Brazília - štát Mato Grosso - vypaľovanie pralesa - príprava priestoru na pestovanie sóje (2006), foto: Greenpeace/Mauthe

dostatok dreva na uspokojenie väčšiny našich potrieb dreva, papiera a lepenky, zvyšná veľká časť pochádza z tropických krajín, kde je často mohutne rozšírená ilegálna ťažba dreva a ekológia varujú pred ekologickými a sociálnymi účinkami odlesňovania. Polovica belgického dovozu preglejky pochádza z tropických oblastí, spolu s 30 % francúzskeho dovozu guľatiny, 50 % portugalského dovozu reziva a 30 % dovozu dýhy do Spojeného kráľovstva.

Lesné zdroje sú rozhodujúce vo väčšine rozvojových krajin z hľadiska národných ekonomík, a tiež udržania spôsobu života samotných obyvateľov lesa. Svetová banka odhaduje, že živobytie viac ako jednej miliardy najchudobnejších obyvateľov sveta je do určitej miery závislé od lesných zdrojov. Lesy budú prinášať prospech ľuďom, ak sa s nimi bude hospodáriť a budú sa využívať trvalo udržateľným spôsobom.

Objem dreva dovážaného do EÚ je menší, ako sa dováža na niektoré iné kontinenty. Európa sa podieľa približne 4 % na svetovom obchode s drevom, ale obchod sa sústreďuje v určitých oblastiach. Európske spoločnosti ovládajú obchod s drevom z krajín strednej Afriky, napríklad odoberajú 64 % vývozu dreva z regiónu. Drevo tvorí jednu pätinu celkového obchodu so strednou Afrikou. V rámci EÚ je najväčším dovozcom Francúzsko, po ňom nasleduje Španielsko, Taliansko a Portugalsko.

Karibati - intenzívny rybolov na export (foto: Greenpeace/Behring)

Často nie je jednoduché určiť, či dovážané drevo pochádza z legálnych alebo ilegálnych zdrojov, najmä vtedy, keď sú dodávateľské reťazce zložité a dovezené produkty sú spracované počas cesty k odberateľovi. V Ázii existuje silné podozrenie, že sa v krajinách ako Kambodža, Indonézia a Mjanmarsko veľké objemy dreva ťažia ilegálne, z čoho sa nepochybne nejaká časť dostane do Európy. Svetová banka odhaduje, že sa v Indonézii ilegálne ťaží asi okolo polovice zo všetkého dreva. To znamená, že drevorubači musia získavať drevo z územia niekoho iného - často z územia pôvodných obyvateľov lesa, alebo za ekologických alebo sociálnych nákladov, ktoré sú pre vládu neakceptovateľné. Medzi druhy ohrozené týmto ničením patria posledné orangutany na Borneu a Sumatre. Svetová banka predpokladá, že okrem poškodzovania životného prostredia a straty živobytia pre obyvateľov lesa, ilegálny obchod spôsobuje straty na vládnych príjmoch vo výške viac ako 500 miliónov eur za rok.

Európa je aj hlavným dovozcom produktov z rastlinných olejov, najmä sójového oleja a sójovej múky a palmového oleja, ktoré sa vyrábajú v tropických oblastiach na lesnej pôde vyklčovanej na tento účel. Produkty zo sóje pochádzajú predovšetkým z Južnej Ameriky a palmový

olej z juhovýchodnej Ázie. Z celosvetového hľadiska je EÚ druhým najväčším dovozcom sójových produktov a po tom, ako sa zintenzívnili snahy vylúčiť živočíšne bielkoviny z výživy zvierat, sa stala najväčším dovozcom sójovej múky na svete. Brazília je najväčším zdrojom sójových produktov pre Európu; v roku 2004 Európa doviezla takmer polovicu z 19 miliónov ton sójových produktov vyvážaných z Brazílie. Toto patrí k hlavným ekologickým nákladom. Sója v súčasnosti pravdepodobne patrí k najzávažnejším príčinám ničenia prírodných biotopov v Brazílii. Okrem dažďových pralesov sa pre sójové plantáže vyklčovali veľké oblasti suchých saván v Brazílii známých pod menom cerrado. Tejto oblasti, ktorá sa nachádza väčšinou v brazílskom regióne Mato Grosso, sa poskytuje omnoho menej ochrany ako dažďovým pralesom, i keď je domovom viac ako

4 000 endemických rastlinných druhov, a tiež ohrozených živočíchov, ako napríklad pásavec obrovský a mravčiar trojprstý. Pozorujúc úspech Brazílie pri predaji do Európy, Argentína i Paraguaj majú ambície rozšíriť produkciu sóje vo svojich lesoch oblasti Chaco a v atlantických lesoch. Vývozy palmového oleja do Európy pochádzajú hlavne z juhovýchodnej Ázie. Palmový olej nachádza uplatnenie vo veľkom množstve potravinových výrobkov, od margarínu a jedlých olejov až po cukrovinky, zmrzlinu,

cestoviny a pekárenské výrobky. EÚ so 17 % svetového obchodu patrí k najväčším dovozcom na svete. Dvaja najväčší vývozcovia sú Malajzia a Indonézia: spolu tvoria 85 % celosvetovej produkcie. Hlavnou hnacou silou pre klčovanie lesov v oboch krajinách a pre vyostrovanie sociálnych konfliktov v súvislosti s vlastníctvom lesných zdrojov je rozširovanie produkcie, z čoho veľká časť slúži na uspokojenie rastúcich trhov v Európe.

Globálna ekologická stopa Európy sa rozširuje aj na vodu. Aj keď Európa priamo nedováža vodu, dováža veľké objemy plodín, ktoré sa pestujú za pomoci vzácnej zavlažovacej vody v iných krajinách. Ekonomovia to označili ako „virtuálna voda“. Tri komodity - pšenica, ryža a sójové produkty - tvoria takmer dve tretiny svetové-

Indonézia - predtým tropický prales - dnes plantáž zameraná na produkciu palmového oleja (2007), foto: Greenpeace/Maui

ho obchodu s virtuálnou vodou.

Objemy spotrebovanej vody sú obrovské. Je potrebných 2 000 až 5 000 litrov vody na vypestovanie 1 kilogramu ryže a 7 500 litrov na vypestovanie 250 gramov bavlny potrebnej na výrobu jediného trička. Stále viac krajín je postihnutých vodným stresom a keďže náklady na zabezpečenie vody na zavlažovanie rastlín, stále viac sa diskutuje o tom, či je takýto obchod s virtuálnou vodou udržateľný. Európske krajiny patria k najväčším dovozcom virtuálnej vody na svete, s dovozmi, ktoré sa odhadujú na približne 400 miliárd kubických metrov za rok. Typické dovozy virtuálnej vody prichádzajú v podobe paradajok a pomarančov z Izraela, bavlny z Egypta a Austrálie a ryže z juhovýchodnej Ázie. Iba Holandsko dováža okolo 150 miliárd kubických metrov virtuálnej vody. Nemecko, Taliansko a Španielsko sa tiež nachádzajú medzi desiatimi najväčšími dovozcami na svete, pričom každá krajina dovezie viac ako 60 miliárd kubických metrov.

EÚ má aj veľkú ekologickú stopu v obchode so živými zvieratami. EÚ napríklad dováža 92 % všetkých voľne žijúcich vtákov, s ktorými sa medzinárodne obchoduje. Najväčšími dovozcami sú Taliansko, Holandsko a Španielsko. Mnohé vtáky sú uvedené ako ohrozené v zozname Dohovoru o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a rastlín (CITES). Štúdia mimovládnych organizácií zistila, že za posledné štyri roky doviezla EÚ tri milióny vtákov, ktoré sú uvedené v zozname CITES. Obchod by mohol byť cestou, ktorou sa zavliekla v roku 2003 ázijská vtáčia chrípka do Európy.

Zdroj: Životné prostredie Európy 2005, EEA, s. 205 - 208

Kongo - odlesňovanie - kvalitné drevo na export (2008), foto: Greenpeace/Stok

